

Naar een Nieuwe Verlichting

Prachtige ideeën en praktijken leverde de Verlichting. Maar die zijn zover doorgeschoten dat wij aan hun succes ten onder dreigen te gaan. Tijd om te zoeken naar eigentijdse antwoorden. Wat is een mens? Wat kan ik weten? Wat mag ik hopen? Wat moet ik doen?

Mijn kleinkind, wat een heerlijke baby! Dat kleine wondertje bestaat voor 75% uit water (*dat wij wereldwijd vervuilen en opwarmen, collectief en achteloos, als begerige tovenaarsleerlingen*). Het bezoek brengt cadeautjes (*ver weg vervaardigd tegen een hongerloon*). Een baby, 100% afhankelijk van onze zorgen. Een levend wezen, net als wij.

Wat voor wezens zijn wij?

Niet alleen baby's, wij allemaal zijn afhankelijk van de wereld om ons heen. De zorg voor elkaar en collectieve actie zijn de sleutels van ons overlevingssucces. (*Maar we denken onszelf als autonoom individu*). We kunnen rationeel, zelfs kritisch denken. (*Maar emoties, gewoontes en de behoefte erbij te horen blijken leidend voor ons gedrag*). Onze vrijheid achten we hoog. (*Maar die van anderen?*)

We zijn diep onder de indruk van de enorme kennis die we als mensheid vergaren. (*Maar gebruiken die slechts als het ons uitkomt. En weten vrijwel niets over de kennis van andere levende wezens – die we massaal doden of uitroeien door het koloniseren van hun leefomgeving*).

We achten onszelf verheven boven alle andere wezens, want wij zijn zoveel intelligenter dan zij! (*En zoveel dodelijker voor elkaar en alle andere wezens, de meest invasieve exoot op aarde is de mens*).

We zijn uniek! We hebben een ziel, een geest, bewustzijn. (*Al weten we steeds minder wat we daaronder verstaan*). In onze eigen groep voelen we ons uitverkoren door of als een almachtige god. (*Anderen moeten worden bekeerd of verlicht*). Wij hebben moreel oordeelsvermogen! (*Maar bezwijken grootschalig voor verleidingen die we zelf organiseren*).

We willen graag een gelukkig leven. Dat wensen we vrienden en familie bij feestdagen. (*Terwijl we vergeten en niet doen wat ons gelukkig maakt, maar ons collectief laten meeslepen door elke verleiding die geluk belooft*).

We zijn zo bang voor onze eigen dood dat we onszelf een onsterfelijke ziel denken, minstens 'iets hierna' verwachten. (*Al willen we daar lang niet iedereen weer tegenkomen*). Of geloven dat techniek ons het eeuwige leven gaat geven. (*Overbevolking? Kinderen verbieden?*)

We danken ons bestaan aan talloze generaties voor ons en geven het door aan de volgende. (*Hoe lang nog?*) Zolang we leven ademen we in en uit. We eten en drinken, poepen en plassen. Miljarden micro-organismen bewonen ons, ondersteunen of verstoren. Een voortdurende uitwisseling tussen buiten en binnen. Zonder dat geen leven. (*Maar we denken ons los van de natuur*).

Wat kan ik weten? Dat wat ik weet slechts menselijke kennis is. Primair de kennis die we als mensheid gebruiken om liefst prettig te (over)leven en het leven door te geven. Kennis die de menselijke relaties met elkaar en de wereld vormt, onze 'Umwelt'. Zoals de Umwelt voor andere levende wezens door hun kennis wordt gevormd. We hebben allerlei soorten kennis, maar hoe verscheiden of uitgebreid onze kennis ook is, het is altijd menselijke kennis, kennis die grillig verandert, die groeit, wordt bewaard, vergeten, herontdekt, gedeeld, betwist – en nooit een alomvattende, absolute 'waarheid' kan zijn. Want we zijn god niet.

‘Oma, waar loop ik nu naar toe?’ roept mijn kleinzontje. Hij speelt blindemannetje. En straks verstoppertje.

Welke kennis zetten we in om de aarde leefbaar te houden? Er is ruim voldoende kennis over wat we zouden moeten doen en laten. Maar toepassen? Wat zit ons in de weg? Ken uzelf, zei de oude filosoof. Kijk eerlijk in de spiegel. Besef en erken hoe tegenstrijdig en emotioneel we als mens zijn en hoe we ons laten leiden door sociaal gevormde gewoontes. Herken de valkuilen en verleidingen die tot ons heerlijk comfortabele maar destructieve gedrag leiden. Laten we ons fraaie zelfbeeld benutten om in actie te komen. Samenwerking is onze (r)evolutionaire kracht. Met medestanders wordt het veranderen van gedrag een gezamenlijke onderneming en ontstaan nieuwe sociaal omarmde gewoontes. Positieve voorbeelden vinden sneller volgelingen dan doempredken, geboden en verboden. Waar worden we echt gelukkig van? Waar kijken we op ons sterfbed tevreden en gelukkig op terug? Praat erover, vraag anderen ernaar, zoek naar de eigenlijke, achterliggende motieven en vind manieren om vorm te geven aan een mooi leven dat niet onnodig ander leven vernietigt.

Het is sinterklaastijd en mijn kleindochters zingen ‘Eerlijk zullen we alles delen. Ik een beetje meer dan jij’, waarna ze schaterlachen, want ze weten wel beter. Als je eerlijk deelt blijft het leuk.

Kijk niet alleen in de spiegel, maar kijk hoe wij elkaar wereldwijd beïnvloeden. Opzichtig in sociale media, ondoorzichtig in geld- en handelsstromen. Ons naïef-optimistische mensbeeld was niet voorbereid op de machtsvorming in naam van de vrijheid. Wereldwijd opererende organisaties profiteren intensief van data-gebaseerde kennis van menselijk gedrag, terwijl overheden zich vaak machteloos opstellen. Maar zijn ze dat? Niet als we ons als (wereld)burgers gedragen! Burgers hebben het recht om de macht uit te dagen en hun eigen perspectief en belangen te verdedigen, schrijft Machiavelli. In zijn tijd ging dat tussen volk en elite/overheid. In onze tijd tussen groepen in allerlei landen, nationale en supranationale overheden en machtige organisaties. En de strijd gaat niet alleen om eigenbelang, maar om ieders belang: de aarde leefbaar houden. Zonder eerlijk delen is dat onmogelijk. Zolang die baby-spulletjes, ons eten en drinken, mobieltjes en laptops, kortom al onze consumptie en daarbij benodigde grondstoffen en vervoer op rekening van anderen komen, zullen die anderen zich verweren. En zal de schade aan ons wereldwijde belang toenemen.

Mogen we nog hopen? Gaan we inleveren? Dat hoop ik, want er is veel dat we kwijt moeten! Zoals stress en burn-outs; bedrijven die ons doelbewust verslaafd maken, die grond, water en lucht vergiftigen, wet- en regelgeving naar hun hand zetten en uitbuiten waar dat lukt; voedselbanken en andere armoede-symptomen in rijke landen; wereldwijd toenemende honger en armoede tegenover even hard toenemend particulier bezit; en alle opvattingen die het voorgaande normaliseren.

‘Oma, als jij dood gaat, ik hoop nog lang niet hoor, maar mag ik dan jouw olifantjes?’ ‘Ja hoor,’ lach ik. En hoop heel hard dat ze dan op een aarde woont waar ook echte olifanten de ruimte hebben om te leven.

Sanneke Bolhuis (10-9-2023)